

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SPAREKASSEN
FOR HADERSLEV BYES
OMEGN

100 Aar i Landsdelens Tjeneste

UDGIVET I ANLEDNING AF
HUNDREDAARET FOR SPAREKASSENS STIFTELSE
DEN 20. OKTOBER 1956

Tekst:

Redaktør, cand. polit. Bjørn Svensson

Tegninger:

Svend Erik Ihle

Tryk:

Modersmaalets Trykkeri

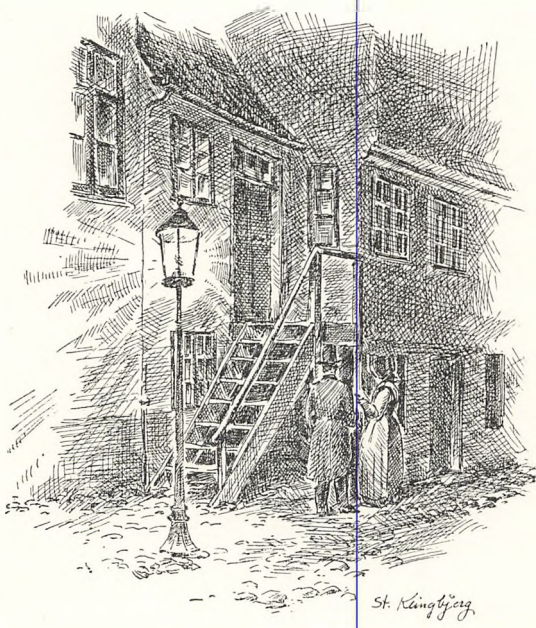
FOR 100 AAR SIDEN

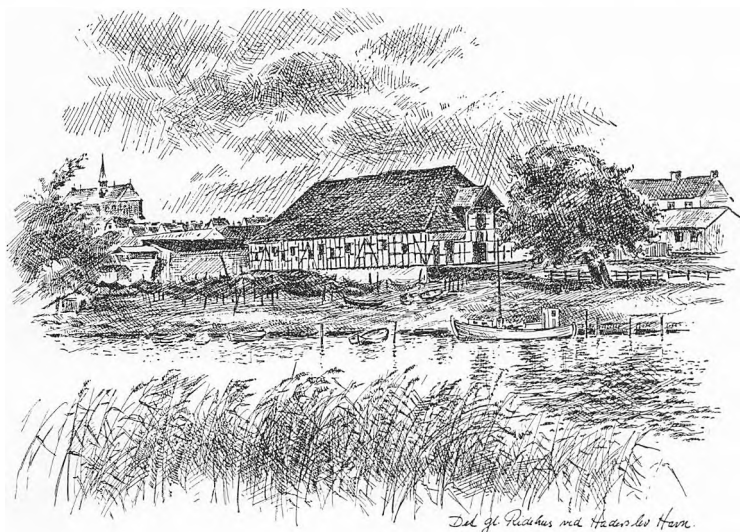
EN mørk Oktobernat for 100 Aar siden — i 1856 — skete det usædvanlige, at et Skib strandede, da det var naaet i Havn. Endnu mærkeligere var det, at den daarlige Belysning i Haderslev fik sin Del af Skylden for Strandingen, skønt denne fandt Sted i Egernførde. Det drejede sig om en svensk Skonnert, der styrede „lige løs paa den foran Kasernen anbragte Lanterne i den Tro, at den var det ved Havnen brændende Lampefy“; den stærkt lysende Gadelygte ledte Skuden paa Grund, men i Egernførde fandt man et undskyldende Moment deri, at Skonnerten just var kommet fra Haderslev, saa Mandskabet „følgelig ikke har faaet de bedste Begreber om den slesvigske Gadebelysning“ og derfor kunde komme af Sted med at antage en gemen Gadelygte eller Lanterne for et Havnefy.

I Haderslev var man heller ikke tilfreds med de forældede Tranlygter. Netop i de samme Dage sendte Borgmesteren en Rundskrivelse til samtlige Husejere, „ledsaget af en Blanket, der skal udfyldes inden den 10. November, og hvori angives, hvilket Antal Gasflammer enhver Huusejer kan bruge“. Det oplystes, at Gaslys er billigere end enhver anden Belysning: 21 Kubikfod Gas, der koster 7 Skilling, giver lige saa meget Lys som et halvt Pund god raffineret Olie til 14 Skilling, som et Pund Talglys til 34 Skilling eller som et Pund Stearinlys til 72

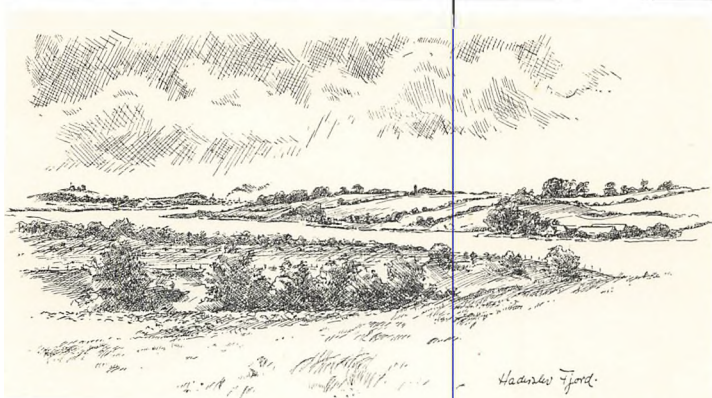
Skilling. Det blev derefter besluttet at bygge et Gasværk i Byen. Udgiften blev 57.000 Rigsdaler, man averterede efter en Gasværksbestyrer til 400 Rigsdaler aarlig, og den 22. December 1857 kunde meddeles, at de første Gaslygter i Haderslev var tændt.

Ja, hvor er det svært at sætte sig blot 100 Aar tilbage i Tiden. Man kan forsøge at trække alle de moderne Bekvemmeligheder ud af sin egen Tilværelse, men det giver ikke nogen Fornemmelse af, hvorledes man levede midt i det forrige Aarhundrede. Det mest virkelighedsnære Billede faar man, naar man sætter sig til at kigge i Datidens Aviser. Der spejler Tiden

sig i stort og smaat. Endnu var Fremtiden kun et Perspektiv i Legetøjet: En Opfindelse, Subrektor ved Haderslev lærde Skole, Krarup Hansen, havde gjort, peger frem. Han havde konstrueret en Propel, der kunde drive en Genstand fire Alen op i Luften, saa den slog imod Loftet. Men Datiden var endnu langt fra Flyvemaskinefart. I 1856 blev København—Roskilde-Banen ført igennem til Korsør, et stort Fremskridt, der dog ikke tilgodesaa Forbindelsen med Hertugdømmerne, men maa have forøget Ventetiderne. I hvert Fald fik den sjællandske Jernbanestyrelse Skyld for, at Rejsende, der tidligere brugte 24 Timer paa Vejen fra Haderslev til København, nu i Reglen maatte anvende 30 Timer derpaa. Der blev ogsaa Gang paa Gang klaget over Haderslevs Postforbindelser, som var ringere

mod Nord end mod Syd, og Haderslev sendte en Deputation til Kongen for om muligt at faa den paatænkte jyske Jernbane trukket over Byen, hvorimod Vesteregnet søgte at faa den lagt vesterud, eftersom Østkysten i Forvejen havde de gode Havne. Haderslevs Havn var dog ikke saa meget beventd. Haardt tiltrængte Uddybningsarbejder paabegyndt 1829 havde hjulpet noget, men i 1856 maatte man begynde en ny Uddybning af Fjorden, som slugte Laan paa ialt 156.000 Rigsdaler.

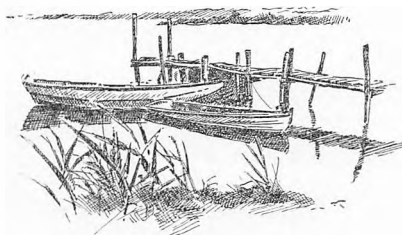
I Haderslev var der meget at klage over. Man klagede over den elendige Brolægning, over Vandforsyningen, over de hygiejniske Forhold i det hele taget. Muddergrøften fra Nørregade til Dammen bag om Gravene var en Pestgrube. Koleraen rasede, og efter en Epidemi kundgjordes officielt, at 966 af Byens Indvaanere havde været angrebet, og 82 var døde. Menigmand troede, at Tallene i Virkeligheden var endnu højere.

Det var sundere uden for Bygrænsen. Pastor Møller i Vonsbæk havde et Aar kun haft to Begravelser at forrette. Begge de døde var fyldt 77 Aar, og „det stadfæster sig virkelig, hvad

Rohde fortæller i sin Beskrivelse af Haderslev Amt, at de, som føre et christeligt Levnet, her kunne opnaae en høj Alder“.

Flyttede man ud af Byen, var det maaske dog snarere paa Grund af Skatten, der ogsaa dengang æggede til Ærgrelse. Da Laurids Skau, der var Amtsforvalter for Haderslev Vesteramt, for 95.200 Rigsdaler købte Mariegaard „et Bøsseskud fra Haderslev“, ledsages han af en syrlig Bemærkning om, at „mere og mere flytte saaledes de kongelige Embedsmænd ud af Byen for at undgaa de høje Kommuneskatter“.

Haderslev havde staaet i Stampe; Købstæderne i Hertugdømmet Slesvig med de indviklede Retsregler voksede ikke saa hurtigt som Byerne i Kongeriget og Holsten, der blandt andet havde lettere Adgang til Kredit i København og Hamborg. Men i Begyndelsen af forrige Aarhundrede gik det fremad for Haderslev, efterhaanden kom den i rask Vækst, og 1855 var Byen med sine 7.500 Indbyggere Nummer tre af de slesvigske Stæder, kun bagefter Flensborg og Slesvig. Dertil bidrog Haderslevs gode Opland og de heldige Konjunkturer for Landbruget, der var kommet til Kræfter efter den lange, knugende Kriseperiode efter Napoleonskrigene, da Staten maatte overtage $\frac{1}{30}$ af Danmarks Hartkorn som Fallitgods for Skatterestancer.

FLOTTE EKVIPAGER PAA SLETTE VEJE

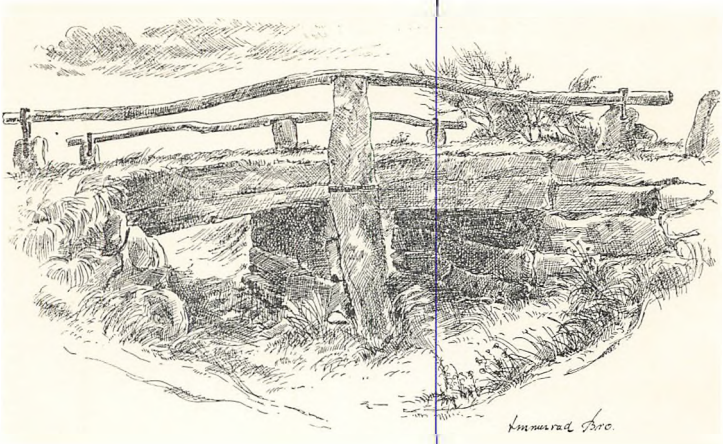
VILDE man køre en Tur ud i Haderslevs Opland, kunde man lægge Vejen forbi Slotsvandmøllen, hvor Møllejeer Schroeter i 1855 havde faaet installeret det første Tærskværk paa Egnen. Værket blev drevet af Møllestrømmen og leverede seks Tønder Rug i Timen. Saaledes optræder den mekaniske Kraft stedse virksommere og udretter forbavsende Ting til Samfundets Nytte, skrev „Dannevirke“ imponeret.

Ved Sønderbro skulde man betale Bropenge. Drejede man saa fra den nye Chaussé ud paa Haderslev Næs, kunde man med Pastor Ebeling, der i 1845 forflyttedes fra Spandet til Halk, undre sig over de flotte Levevaner hos Gaardmændene paa Næsset, deres Afsondring fra Landboelsmænd og Inderster i Omgang og Selskab, Tyendets Afsondring fra det daglige Spisebord og dets Tiltalen Husbonden med „De“, og over de flotte Ekvipager, som Gaardmandsklassen med faa Undtagelser udmærkede sig med. Det var et Sted i Haderslev Amt, men ikke paa Næsset, at Bønderne byggede en ny Præstegaard og bagefter fandt sig i ikke at komme længere end til Forstuen, selv naar de kom med spæde Børn, der skulde døbes. Præstefamilien fandt, at Bønderne ikke var fine nok til de fine Værelser.

Midt i Halvtredserne har Fornøjelsen af Østeramtets fornemme Ekvipager dog været behersket. Udenfor Chausseen var der ikke gjort meget ved Vejene efter Krigen. De „forsømmes med en saa exemplarisk Skødesløshed, at vi idetmindste om Vinteren snart ville komme til ganske at afskaffe Køretøjer og enten gaa tilfods eller ride“.

I Modsætning til Kongeriget benyttede man syd for Kongeaaen endnu Vejbomme; man faar en Anelse om Bomforpagternes Genvordigheder, naar man i Avisaaergang 1856 læser Advarslen mod at omgaa Bomhuset ved Langkjær. Bommene voldte specielle Vanskeligheder, naar man kørte vesterud i Haderslev Amt, der dengang strakte sig helt ud til Vesterhavet. I Vestslesvig laa nemlig, hvad et Navn som „Det blandede Distrikts Landboforening“ endnu minder om. de blandede Distrikter, hvor de kongerigske Enklaver laa spredt rundt i det hertugelige Omraade, en Ordning, der kan føres tilbage

til Dronning Margretes Tid; det var Godserne Trøjborg og Møgeltønder, der tilhørte Ribe Bispestol og som ad denne Vej var blevet knyttet til Kongeriget.

Paa de to Mil fra Ribe til Brøns vekslede man 29 Gange mellem kongelig og hertugelig Grund, hvorfor man af Hensyn til de kongerigske Vejfarende ønskede de slesvigske Bomme fjernet. Ellers maa, som en kongerigsk Politiker sagde, Kongeriget forbeholde sig Ret til Bomme for at lære Slesvigerne, at det er for dyrt at give 3 Rigsdaler for at opkræve 4.

Enklaverne staar som et karakteristisk Udtryk for det Virvar, der i mange Henseender raadede i Hertugdømmet Slesvig. Enklavernes over 12.000 Indbyggere kom ind under Junigrundloven, medens Enevælden hvilede over Resten af Sønderjylland, som maatte nøjes med at faa en ny Stænderforfatning 1853. Sønderjyske Sogne var delt, saa de „kongerigske“ Beboere hørte under een Sognefoged, skattede efter

Hartkorn, blev dømt efter Christian V's danske Lov og stemte til Folketing og Landsting, medens deres Naboer paa Gaarde, der hørte til det slesvigske, havde en anden Sognefoged, betalte Skat efter Plovmaal, dømtes efter Jyske Lov og valgte til Stænderforsamlingen i Flensborg. Da Regeringen overvejede en Nyordning af de sammenblandede Distrikter, forhindrede Grundtvig det med en Protest imod, at man vilde afskære saa mange Danske fra deres grundlovshjemlede Rettigheder. Han henviste blandt andet til den Fordel, Rødding Højskole havde af at ligge dels paa riberhusisk, dels paa slesvigsk Grund, hvilket satte Skolen i Stand til at unddrage sig det slesvigske Politi ved at flytte til sine kongerigske Bygninger.

Det fortælles, at Rødding Højskoles Forstander blot gik over Gaardspladsen til Forpagteren, naar han vilde læse den national-liberale Avis „Fædrelandet“, der var forbudt i Sønderjylland; Forpagteren boede nemlig paa kongerigsk Grund. Redaktør Peter Christian Koch har sikkert mangen Gang ønsket Enklavernes Friheder udstrakt ogsaa til hans Blad, før han ved Nytaarstid 1856 sagde „Dannevirke“ Farvel, træt af Helstatspolitikken og Myndighedernes enevældige Begrænsning af Pressefriheden i Hertugdømmet.

SØNDERJYSKE BØNDER I DANMARKS HISTORIE

DE store Industribyer, der rejste sig i Udlandet, havde Brug for Levnedsmidler, og deres Efterspørgsel kom Landbrugslandet Danmark til Gavn. Fra 1829 var det begyndt at gaa langsomt frem efter den store Landbrugskrise, og da en daarlig Høst i England 1845 og Kartoffelmisvækst og Hungersnød i Irland Aaret efter fjernede den engelske Kornetold, blev det gode Tider for det danske Landbrug.

Men det tog Tid, før den danske Bonde vandt Anerkendelse som ligeberettiget Medlem af Samfundet. Ligesom Bondehesten og Bondesmørret blev omtalt i ringeagtende Toner, saaledes og saa Bonden selv. Han maatte stille til Hoveriarbejde, og det øvrige Samfund saa ned paa ham. Lønge efter at den danske Bonde var blevet løst af Stavnsbaandet, var det Godsejere og Præster, der var Foregangsmænd indenfor Landbruget. Fremtrædende Mænd, deriblandt en af de senere førende Bondevenne-Politikere, Præsidenten for Landhusholdningsselskabet, Fabrikejer Drewsen, advarede mod at lade Selvejet afløse Fæsteforholdet. Gaardmændene duede kun til at blive Husmænd og Landarbejdere, mente han, og Stordrift baseret paa Sammenlægning af Bøndergaardene vilde give det største Udbytte.

Værnepligten hvilede alene paa Landbostanden indtil 1849, da den almindelige Værnepligt blev indført; den besungne „tapre Landsoldat“ var simpelthen den paa Landet udskrevne Soldat, som havde fortrængt de professionelle, hvervede Soldater. Og medens selv den ringeste Borger krævede at blive tiltalt med „De“, var Bonden sat i Klasse med Tyendet og maatte finde sig i at blive sagt „du“ til af enhver stumpskødet Skriverdreng hos Herredsfogeden.

Meget var anderledes i Haderslev Amt, hvor Kronen tidligt havde købt det meste af Adelen ud og ladet Hoveripligten afløse. Den store Landbrugskrise havde man gjort med, men Bønderne, der ikke havde været undergivet Stavnsbaand, var selvbevidste, og navnlig paa Østeramts store Gaarde var man vænnet til Velstand. Der var velhavende Bønder, som lagde sig efter det fine, fulgte tyske Forbilleder og blev et af Hjemmetyskhedens Udspring. Andre, der følte Bondestyrke og Trang til Selvhævdelse overfor de store, lagde Grunden til den danske Vækkelse.

Intet Under, at det første store Sammenstød mellem Bondestanden og Embedsklassen fandt Sted i Haderslev Østeramt. Da Frederik VI indførte Stænderordningen og dermed gav Bonden Mulighed for at komme til Orde, valgte man i Haderslevs Omegn straks ved det første Stændervalg i 1834 en Mand fra Haderslev Næs, den stoute Bønde Nis Lorenzen, Lilholt (Halk Sogn), stærkt anbefalet af Sandemand Hans Nissen, Hammelev. De var enige om at betragte Embedsmændene som nogle Kæltringer, og Amtmand Johannsen har nok bekræftet dem i Troen, da han efter Valget tilsagde Nis Lorenzen og opfordrede ham til at trække sig tilbage til Fordel for sin Modkandidat, Kammerjunker von Krogh, Aastrupgaard. En Opfordring, Nis Lorenzen afviste ved at forlange sit Valg skriftligt bekræftet. Bønderne vilde ikke have Kammerjunkeren, om hvem de vidste, at han søgte at blive Amtsforvalter, altsaa Embedsmand, og Nis Lorenzen, der var afskediget som Sognefoged, fordi han var Myndighederne for besværlig, blev valgt med 206 Stemmer imod Kammerjunkeren 98 som en Demonstration imod dem, der optraadte som regerende Overklasse.

Der var høj Stemning i Gammel Haderslev Kirke, hvor Valget foregik, da Bonden havde sejret over Embedsklassens Mand.

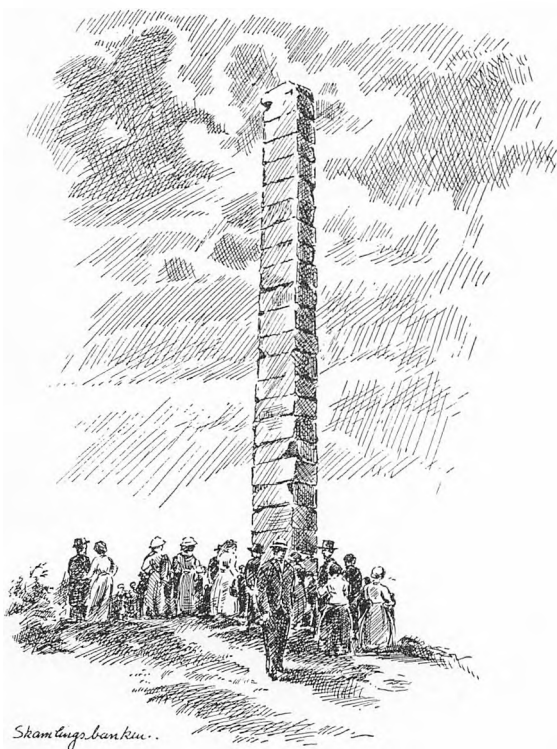
Embedsmændene i Hertugdømmet Slesvig var tyskdannede og anvendte Tysk som Administrations- og Retssprog helt op til Kongeaen uden Hensyn til Befolkningens Vanskeligheder ved at forstaa de officielle Skrivelser og Kendelser. Ganske naturligt blev Nis Lorezens første og største Indsats i Stændersalen Kravet om at faa Dansk indført som Administrationsprog i Nordslesvig, hvor det i Forvejen var Kirke- og Skolesprog. Forslaget blev den Bombe, der med en Kædereaktion sprængte den almindelige Fællesskabsfølelse mellem Hertugdømmerne og delte Befolkningen i en dansk-slesvigsk og en tysk-slesvig-holstensk Bevægelse.

Man fik ikke straks Øje paa Perspektivet. Tyskorienterede Slesvig-Holstenere sørgede endog for, at Forslaget fik Flertal i Stændersalen, men da Kongen ved Sprogreskriptet af 14. Maj

1840 imødekom dette Stænderønske, skete der det opsigtsvækkende, at flere Deputerede, som havde stemt for Andragendet, sprang fra, saa der nu blev Flertal for atter at faa Ordningen ophævet. Den Genlyd, Nis Lorenzens Aktion havde vakt i Danmark, fik dem til at frygte, at Sprogordningen kun skulde betragtes som et første Skridt i Forsøget paa at drage de nordlige Dele af Nordslesvig over til Danmark. Nogle reagerede endog med et Forslag om at faa Slesvig gjort til et tysk Forbundsland ligesom Holsten. Men der meldte Peter Hiort Lorenzen fra. Han havde altid sat den frie Forfatning øverst, havde været en Forgrundsskikkelse blandt de liberale Slesvig-Holstenerne, var f. Eks. modvillig overfor Oprettelsen af „Dannevirke“ i 1838, der vilde sætte Splid mellem Danske og Tyske, som hidtil havde „levet sammen paa det Allervenskabeligste“, og han havde sammen med Nis Lorenzen agiteret kraftigt imod Bladet. Nu tvang Udviklingen Hiort Lorenzen over i de danske Rækker, hvor han straks fik en Førerstilling, da han i 1842 de-

monstrerede for det danske Sprogs Ret ved at tale Dansk i Stændersalen, hvor han hidtil havde talt Tysk. Denne Handling bragte de nationale Lidenskaber til at blusse op baade paa dansk og tysk Side, og nu fulgte Slag i Slag de Begivenheder, der kendetegner den Periode, da „Sønderjylland vaagnede“.

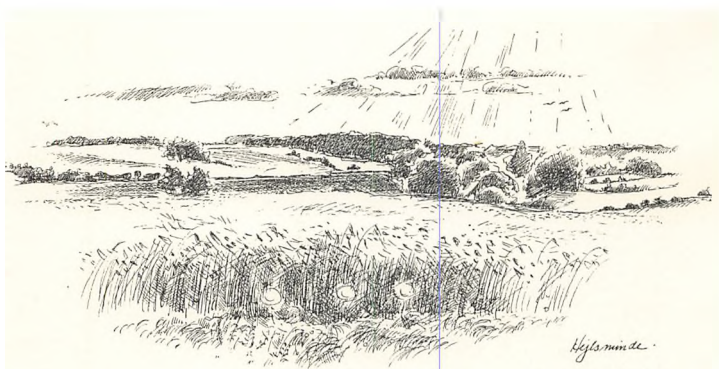
Den 21. Februar 1843 holdt Sognefogederne den historiske Takkefest for Hiort Lorenzen i Sommersted. Værterne i Ha-

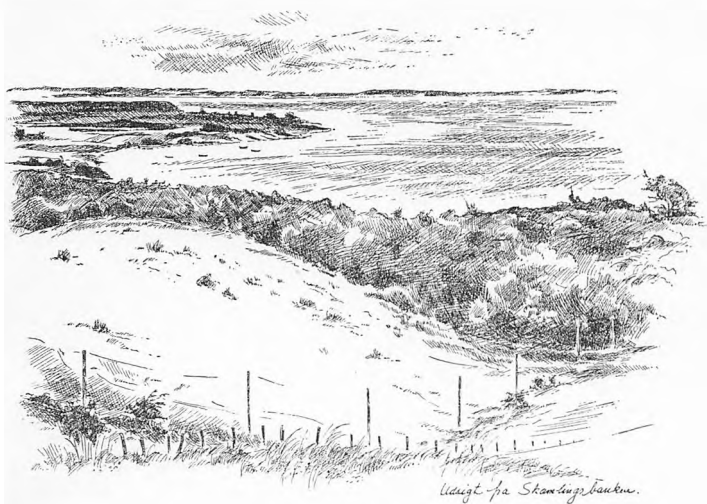

derslev turde ikke lægge Lokale til, derfor fik Sommersted Æren af det første danske, nationale og folkelige Møde, der er holdt i Sønderjylland. Et Møde, der samtidig blev Stiftelsesfest for Skamlingsbankemøderne.

Allerede i Maj 1843 holdtes det første Skamlingsbankemøde, der var viet Mindet om Sprogskriptet af 1840, og her optraadte den unge Sommerstedbonde Laurids Skau for første Gang som den tiljublede Folketaler, „Riddersmanden i Bondekofte“, der overraskede alle ved sin frie Veltalenhed. Senere beklagede Grundtvig i et Brev til Dronningen, at hun ikke med egne Øren havde hørt „Bonde-Sønnen, Bonde-Karlen, Folke-Helten fra Sommersted tale Moders-Maalets Sag, ej blot med de samme Ord, som staaer optegnede i „Fædrelandet“, men med en Hjerte-Sorg, med en Helte-Mine, med en folkelig Majestæt, som vore Døgn-Blade mindst af alt kan enten optage eller betegne“.

Ligeledes i Sommersted var der truffet Aftale om Oprettelsen af Den slesvigske Forening, der blev stiftet den 12. Juni

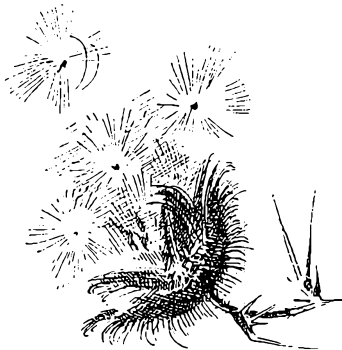
1843 af 25 Bønder fra Haderslev Østeramt. Det skulde være en Kampforening, den blev tilmed en Overgang forbudt, og det holdt haardt nok at faa 25 Mand til at lægge Navn til, men Hans Nissen, Hammelev, satte det igennem. Han blev Formand, og Laurids Skau blev Sekretær.

„Dannevirke“s Redaktør, Peter Christian Koch, og Peter Hiort Lorenzen stod bag saavel Skamlingsbankemøderne som Den slesvigske Forening, en Baggrundsrolle, der ellers tilkom Professor Flor, og den samme Kreds af Mænd fik 1844 i Rødding oprettet den første Højskole. I Løbet af ganske faa Aar blev den nordslesvigske Befolkning klar over sin Danskhed, og forankret i gammel Kongetroskab stod den fast under Oprøret i 1848. Da Kongen efter Sejren ved Bov red ind i Haderslev, havde han Laurids Skau ved sin Side og 400 beredne Bønder

fra Haderslev Amt i Følget, et smukt Monument over disse Aar.

Sønderjydernes Kamp havde tillige vækket den liberale Bevægelse i Kongeriget nationalt og gjort den national-liberal, og der var knyttet Kontakter af den største Betydning mellem Lederne i København og Sønderjylland. De sønderjyske Bønder — og her ikke mindst Bondehelten Laurids Skau — havde skabt en Respekt om Bondestanden, som hjalp til at nedbryde den Foragt, der var opsamlet hos de andre Klasser i Aarhundredernes Løb. Sikkert har den ogsaa givet en vis Baggrund for Gennemførelsen af den lige og almindelige Valgret (Kvinder og Tyende som bekendt undtaget), da Grundloven af 5. Juni 1849 afløste Stænderordningen.

Bønderne fra Haderslev-Eggen havde al mulig Grund til at være stolte, thi de havde indskrevet deres Navne i Danmarks-historien.

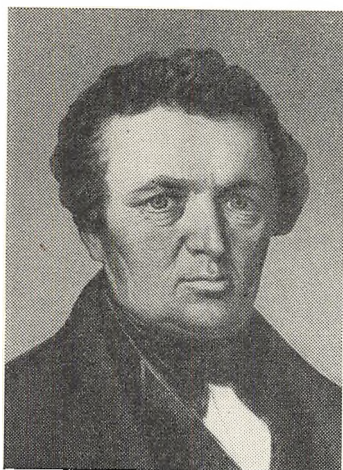
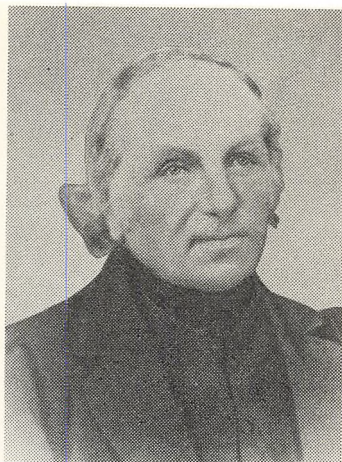

SPAREKASSENS STIFTERE

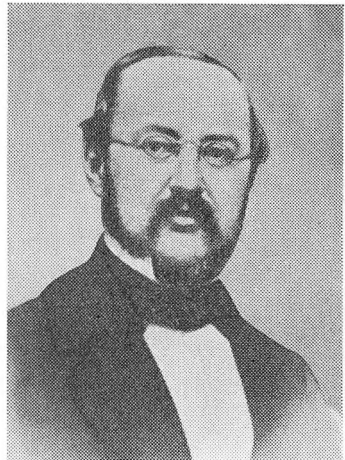
DET er paa hele denne nationale og sociale Baggrund, man skal se de stoute og selvbevidste Bønder, der i 1856 oprettede Sparekassen for Haderslev Byes Omegn. Det er det ganske bogstaveligt, for blandt de otte Stiftere genfinder vi baade Laurids Skau, Hans Nissen, Hammelev, og Nis Lorenzen, Lilholt, altsaa de tre mest fremtrædende Bondenavne fra den nationale Bevægelse. De øvrige Stiftere var ligeledes gode danske Mænd, og selv om det ikke direkte staar skrevet noget Sted, har Sparekassens Oprettelse utvivlsomt ogsaa haft en national Side. Alt hvad der kan gavne Befolkningen, underbygge dens Økonomi og styrke dens Uafhængighed, har tillige national Betydning. Og disse Mænd havde den Erfaring i Minde, at man kan spare sig igennem ondt til godt. I Landbrugskrisens Aar kunde man miste Gaard og Hjem, blot man manglede nogle faa Dalere kontant. Altsaa var det en god Gerning at lære Folk at spare.

Bemærkelsesværdigt er det, at Bønder og Embedsmænd gik sammen om denne Sparekasse. To Embedsmænd var endog i Forgrunden ved dens Oprettelse: Pastor Chr. D. Møller, Vonsbæk, der havde taget Initiativet og som førte den forberedende Korrespondance, og Kancelliraad Heide, der da i tre Aar havde

*Nis Lorenzen, Lillholt**Hans Nissen, Hammelev*

beklædt Embedet som Herredsfoged over Tyrstrup Herred og som kun 34 Aar gammel blev Sparekassens første Formand.

Hvad er der gaaet af Hans Nissen og Nis Lorenzen, naar man paa dette Tidspunkt kan finde dem i udmærket Samarbejde med Embedsmænd. En Del af Forklaringen er sagtens, at efter Trearskrigen var det danske Embedsmænd, man havde med at gøre. Ogsaa Laurids Skau var jo som Amtsforvalter blevet Embedsmand, og „Dannevirke“ nævnte som „et nyt Bevis paa det smukke Forhold imellem Befolkning og Embedsmænd, der trods enkelte Modbestræbelser lige siden Krigen har bestaaet her i Nordslesvig“, at Amtsforvalter Skau ved sin Bortflytning modtog en smuk Hædersgave af Gaardmændene i Vilstrup Sogn. Embedsmændene var nu danske, talte Dansk, og hvis de ogsaa forstod at møde Bønderne paa naturlig Maade,

*Laurids Skau**Herredsfoged Heide*

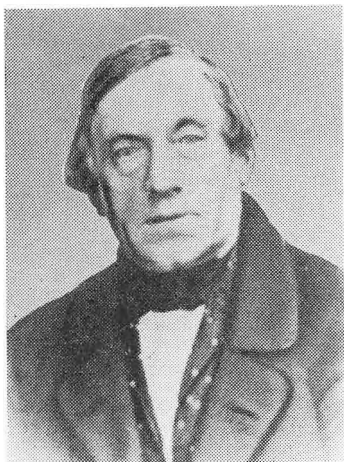
var Betingelserne til Stede for ikke at blive stemplet som Kæltringer. Heide har forstaaet det. Edvard Lembcke kaldte ham en virkelig Prydelse for den danske Embedsstand, og Pastor Møller fra Vonsbæk sagde ved Heides Jordefærd: „Hvor var det ikke en Fornøjelse at se ham mellem sine Herredsbønder, alle bøjende sig med Ærefrygt for hans faste Vilje, alle lyttende med Fornøjelse til hans Tale, alle nærmende sig med Glæde hans Person.“

Forholdene var dog ikke anderledes, end at den ogsaa dygtige Pastor Rafn, Gram, i 1856 blev tvunget til at nedlægge sit Formandshverv i Den nordslesvigske Landboforening, hvor man havde sagt til ham, at Landmændene ikke vilde slutte op om Foreningen, før en Landmand stod i Spidsen for den. Men samme Aar blev Heide Formand for Sparekassen. Den anden

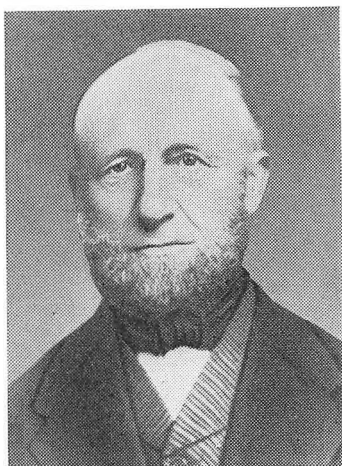
*Pastor Møller, Vonsbæk**Kammerraad Juhl*

Formand i Rækken blev derimod en Landmand, og det har for Resten været Landmænd siden. Saa meget mere vejer det til, at en Herredsfoged blev den første, man satte i Spidsen for Sparekassen.

Tre af Stifterne var Stænderdeputerede i 1856, da Sparekassen blev oprettet, nemlig foruden Laurids Skau, der var den danske Gruppes Fører, ogsaa Pastor Møller, Vonsbæk, der iøvrigt samme Aar selvanden forelagde Stænderforsamlingen et Forslag om Oprettelse af frivillige Fattiggasser, og Christen Juhl, Hjerndrup, der senere blev Kammeraad og da Laurids Skau døde i 1864 dennes Efterfølger som Formand for Haderslev Amts Landboforening (stiftet i 1861). Formodentlig har de tre ved Stændermøderne fundet Lejlighed til at drøfte den Sparekassesag, der laa dem paa Hjerte.

Sognefoged Chr. Østergaard

Købmand Bergsted, Haderslev

De andre Stiftere var Vonsbæks Sognefoged, Gaardejer Christen Østergaard, og som den eneste Næringsdrivende fra Haderslev By Andreas J. Bergsted. Bergsted, der var Landmandsøn fra Vonsbæk, havde en Købmandsgaard paa Naffet, hvorfra han drev en omfattende Landhandel; han var Haderslevs betydeligste Skibsreder og Medlem af Byens Deputeretkollegium.

Det var højt ansete Mænd, der borgede for denne Sags gode Løsning.

FOR BY OG OMEGN

SPAREKASSEN for Haderslev Byes Omegn traadte første Gang frem for Offentligheden den 18. September 1856, da „Dannevirke“ fyldte hele sin Forside med Udkastet til Love for den paatænkte Sparekasse.

Senere fulgte Indkaldelsen til det stiftende Møde, der blev holdt Mandag den 20. Oktober 1856 Klokken 13 i Harmoniens Lokale, og lidt forsinket meddelte Avisen den 25. Oktober, at Mødet havde fundet Sted, at Statutterne var blevet vedtaget, og at Sparekassen snart vilde kunne træde i Virksomhed. Det blev dog ikke, som man havde planlagt, den 1. November, men den 1. December 1856, at Sparekassen kunde aabne i de midlertidige Lokaler hos Herredsfoged Heide paa Nørretorv, nu Gammelting 3, hvor Politistationen findes.

I Begyndelsen flyttede Sparekassen flittigt rundt. Efter kun tre Maaneders Forløb flyttedes Kontoret til Sadelmager Jensens Gaard, Gammelting 368 (nu Nørregade 27), i 1859 til Hjulmager Haugaards Gaard, Gaaskærgade 681 (nu Nummer 24), og i Aarene 1861—63 finder man Sparekassen i Gaaskærgade 440 (nu Nr. 21), hvor samtidig Kassens Bogholder boede. Aabenbart havde Sparekassen Indbetalingssted hos Bogholderen og flyttede rundt med denne.

Sparekassen

for

Saderslevs Omegn.

Da der nu til den i „Dannevirke“ Nr. 218 for d. 18. September d. A. omhandlede Sparekasse har tegnet sig et saa stort Antal Cautionister, at den antages med Sikkerhed at kunne aabnes næstkommende 1. November, saa indbydes samtlige Herrer Cautionister til et Mode Mandagen d. 20. Oktober Kl. 1 i „Harmoniens“ Lokale, for at det i ovennævnte Nummer af „Dannevirke“ meddeelte Udkast til Statuter kan blive droftet, og disse derefter endelig vedtage og underskrevne.

Da dette Mode saaledes er af stor Bigtighed for den paataukte Anstalt, anmodes Dhr. Deeltagere om alle at give Mode.

Paa Indbydernes Begne

A. J. Bergsted. Alexander Heide.
C. D. Møller. V. Skau.

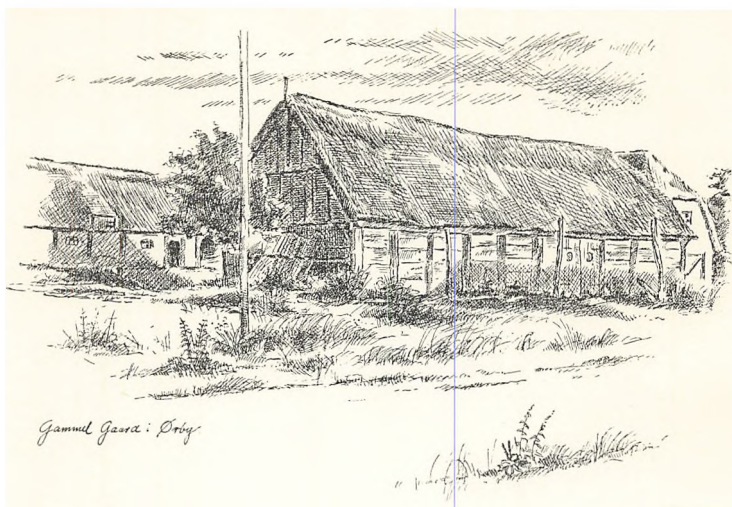
En længere Aarrække boede Sparekassen i H. A. Cohens Hus, nu Nørregade 34, indtil den 1891 flyttede til Byens Centrum, hen paa Hjørnet af Nørregade og Gravene, hvor den siden har haft Lokaler, en Beliggenhed, man har understreget med Vendingen „Sparekassen paa Hjørnet“.

Starten paa Gammelting synes at have været vellykket. Tilstrømningen var saa stor, at Kontoret, der kun skulde holde aabent to Gange om Maaneden, ekstraordinært aabnedes for Indbetalinger allerede den førstfølgende Mandag. Ellers var Kontortiden den første og tredie Mandag i hver Maaned fra Klokken 12 til 14. I et Bestyrelsesmøde i Juni 1865 vedtoges det at foreslaa Generalforsamlingen en Godtgørelse til Formanden paa 200 Rigsdaler aarlig og til hvert af de øvrige Bestyrelsesmedlemmer 50 Rigsdaler aarlig, „da Omsætningen i Sparekassen navnlig det sidste Aar er betydeligt forøget, saaledes at Kontoret har maattet være aabent hver Mandag“. Det maa uundgaaeligt have givet Bestyrelsesmedlemmerne en Del Arbejde, for ifølge Statutternes § 11 skulde der hver Kontordag „foruden Bogholderen være to af Bestyrelsens Medlemmer til Stede for at modtage Indskud og Opsigelse, udtælle Penge og kontrollere Bøgernes Førelse. Den ene af dem underskriver Contrabøgerne tilligemed Bogholderen.“

I Midten af Halvfjerdserne gik man over til „i Reglen“ at holde Sparekassen aaben hver Søndag.

Paa Forhaand var det besluttet, at Sparekassen skulde træde i Virksomhed, hvis der kunde skaffes 100 Kautionister, der hver vilde kautionere for 100 Rigsdaler. Der meldte sig 107, som fordelte sig med 3 fra Haderslev Bykommune, 5 fra Gram Herred, 47 fra Haderslev Herred og 52 fra Tyrstrup Herred,

hvoraf de 11 fra de otte Sogne, der efter Krigen 1864 blev til-
lagt Kongeriget til Erstatning for Enklaverne i Vestslesvig, som
maatte afstaas til Tyskland.

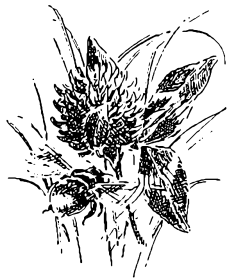
Det var hovedsagelig Bønder, der tegnede sig som Kautio-
nister, men dertil ikke mindre end 13 Præster.

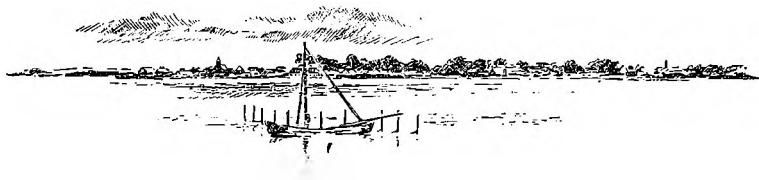
Interessant er det at sammenligne med Listen over Kautio-
nister eller Garanter, som de senere kom til at hedde, i Aaret
1900. Da var der 62, og af dem var 12 fra Haderslev. Ved Gen-
foreningen var der 64 Garanter, hvoraf 25 fra Haderslev. I
Tiden efter har man udvidet Garantkredsen for at faa bedre
Kontakt med Kunderne. Nu ved 100-Aarsjubilaet er der 125
Garanter, hvoraf 36 fra Byen.

Garantlisterne viser, at Byelementet efterhaanden er traadt
klart frem i den Kreds, der staar bag Sparekassen, og hermed
stemmer, at Sparekassen forlængst har gjort sig meget stærkt

gældende i Haderslev By, skønt den stadig bærer Navnet „Sparekassen for Haderslev Byes Omegn“. Af Sparekassens nu 17.380 Konti tegner Byen sig for de 8.300 med 8,5 Millioner Kr. i Indskud, medens Landdistrikterne har godt 9.000 Indskydere med 12 Millioner Kr.

Naar Sparekasse og Navn ikke kom til at omfatte baade By og Omegn fra Starten, maa det skyldes, at der i Forvejen fandtes en Sparekasse for Byen, men det synes ikke at have været Myndighederne, der forlangte denne Hensyntagen; de stiledede nemlig Bevillingen til „Sparekassen for Haderslev By og Omegn“. Stifterne og Bestyrelsen brugte ved flere Lejligheder Betegnelsen „Haderslev Omegns Sparekasse“. Navnet har altsaa ikke ligget fast til at begynde med, men det givne var, at man ikke havde tænkt sig at tage Byen med. Det var i Overensstemmelse med Sparekassetanken i dens Renhed, at man ikke tænkte paa at faa den størst mulige Forretning, men vilde hjælpe en bestemt Kreds af mindre bemidlede til Opsparing. Vi vil i det følgende kaste et Blik tilbage for at faa Udviklingen belyst.

STRØMPESKAFTER OG SPAREKASSER

I Hertugdømmet Slesvig var man hurtigere end i Kongeriget kommet i Gang med at oprette Sparekasser. Det var Byernes Fattigkollegier, der førte an, fordi de her saa et Middel til at bekæmpe Fattigdommen, „thi medens Hundreder af Hænder griber efter den Riges Formue for at laane den og frugtbargøre den og formere den, saa ringeagtes derimod den Fattiges Skærv, ingen vil forvalte den, da det ikke lønner sig; han maa gemme sine Spareskillinger i Skuffer og Strømpeskifter, hvor de altid er udsat for Tyve og Tryglere og uærlige Laanere. Her er intet gjort for at opvække hans Sparesans og opelske Dyden, tværtimod søger alle at forlede ham til Letsindighed, der er de mange Værtshuse og Brændevinskipper, Danseboder og Spillehuse med deres Forlokkelser; intet Under at en saadan Mand ofte falder for disse Fristelser.“

Den første af disse Fattigkollegie-Sparekasser blev oprettet 1815 i Slesvig (Frederiksberg), og Forbilledet blev snart fulgt andre Steder, i Haderslev saaledes 1819. Her lod Præsten, der var Fattigkollegiets Formand, det første Sparekassekontor indrette i Frue Kirkes Sakristi.

Byerne var de første til at oprette Sparekasser, senere fulgte Landdistrikterne efter. Indtil 1820 var der oprettet 6 Spare-

kasser i Hertugdømmet Slesvig. De følgende Tiaar stiftedes henholdsvis 8, 5, 14 og 11. I 1855 fandtes ialt 35 Sparekasser i Hertugdømmet mod 45 i Kongeriget. I Slesvig var Sparekasserne forud for Kongeriget med Hensyn til Udlaan til Private. De var tidligere og i større Udstrækning begyndt at virke som Laanekasser, mens de kongerigske Kasser længe fik deres Indlaan placeret til filantropisk Forrentning hos Staten.

Men Slesvigerne var langt bagefter med Udnyttelsen af deres Sparekasser. Nytaar 1855 stod der i de slesvigske Sparekasser kun 5 Rigsdaler 32 Skilling pr. Indbygger imod 11 Rigsdaler i Kongeriget og 17½ Rigsdaler i Holsten.

Og Haderslev Amt var længst bagefter af de slesvigske Amter med ikke engang 1 Rigsdaler i Indskud pr. Indbygger. Det

var ikke et Udslag af Fattigdom. Tværtimod var man her saa velhavende, at man saa ned paa de fattige Jyder. Amtmand Stockfleth, Haderslev, udtrykte i en Indberetning netop fra denne Tid sin Betænkelighed ved, at den rige Bondestand i Nordslesvig havde unddraget sig personligt Arbejde. Da Opsvinget i Danmark nu havde skabt Mangel paa Arbejdskraft og Indvandringen af jyske Karle standsede, erstattedes den af en stærk Tilstrømning af fattige tyske Arbejdere. Til Høbjergning og Høst indforskrev Fæstemændene dem ligefrem holdvis mod Betaling af 12 Rigsdaler i Rejsepenge og 3 Mark og Kost pr. Dag pr. Par (Karl og Pige).

De velhavende nordslesvigske Bønder satte bare ikke deres Penge i Sparekassen. Sligt var meget mere almindeligt i Kongeriget. Kun 12 Bønder var blandt det første Aars Indskydere i Sparekassen for Haderslev Byes Omegn; til Sammenligning tjener, at der var 82 Bønder blandt Kassens Garanter. Derimod havde 38 Tjenestefolk af Hunkøn og 23 Tjenestefolk af Hankøn præsteret Indskud, endvidere 24 Husmænd og Indsiddere, 10 Haandværkere og 2 Handlende samt 40 Børn og 9 Myndlinge. Resten af det første Aars 186 Sparekassebøger fordelte sig paa forskellige Kategorier.

Da „Dannevirke“ bragte Meddelelse om, at Oprettelsen af Sparekassen for Haderslev Byes Omegn var blevet vedtaget, roste Bladet Landbrugerne for den Beredvillighed, hvormed de havde tegnet sig som Kautionister: „Den fortjener Paaskjønelse, da den viser deres Interesse for den tjenende og mindre formuende Klasse, for hvis Skyld Sparekassen navnlig tænkes oprettet.“ Og den 28. November 1856, lige før Aabningen, opfordrer Bladet i en ny Omtale af Sparekassen Husbonden til

Svangårsm med Kedslet

at gøre sine Tjenestefolk begribeligt, hvilken Nytte de kan have af denne Anstalt, der baade gemmer Spareskillingerne sikkert, saa Summerne til ethvert givet Øjeblik kan tages ud af Kassen igen — og oven i Købet giver Penge til!

I Overensstemmelse hermed hed det i § 1 i Kassens Love, at „da Sparekassen fornemmelig er oprettet af Hensyn til den tjennende og mindre formuende Klasse i Haderslevs Omegn, forbeholder Bestyrelsen sig til enhver Tid Ret til at nægte Andre Modtagelsen af Indskud“.

Den Kreds i Haderslev Vesteramt, der bar Den nordslesvigske Landboforening og som havde taget Initiativet til Oprettelsen af flere Forsikringsforeninger, havde i 1856 ogsaa planlagt at oprette en Sparekasse i Gram først og fremmest for at hjælpe Tjenestefolk til at kunne faa deres Sparepenge sikkert anbragt, men man opgav Tanken „af Hensyn til den projekterede Sparekasse for Haderslev Byes Omegn, der nu er sin Stif-

telse nær“. Man var simpelthen bange for, at en Sparekasse ude paa Landet under disse Omstændigheder vilde faa Besvær med at faa de indsatte Penge udlaant.

Sparekassen for Haderslev Byes Omevn fik imidlertid ingen Vanskeligheder paa dette Punkt. Det første Aars Regnskab viste en Indskudssum paa ialt 23.916 Rigsdaler eller knap 130 Rigsdaler pr. Sparekassebog. I Aarets Løb havde man udlaant 24.950 Rigsdaler mod Veksler og Panteobligationer, hvoraf dog 3.620 var tilbagebetalt indenfor Regnskabsaaret. Endvidere var indkøbt to kongelige Obligationer paa tilsammen 1000 Rigsdaler.

Kassen var saaledes straks slaaet an som Laanekasse. Der var tilstrækkelig mange Udlaansmuligheder, ja, Sparekassens Folk gjorde den Erfaring, som man ogsaa gjorde andre Steder, at der ikke blot var Behov for en Haandsrækning til Opsparing, men at der lige saa fuldt laa en Opgave i at kunne give Laan til dem, der trængte. Bestemmelser i Sparekassens Love, der tilsigtede at begrænse Indlaanene — saaledes var det fastsat, at Indskud blev modtaget fra 2 Rigsdaler til 500 Rigsdaler, „men intet udover dette Beløb fra samme Person“ — havde allerede overlevet sig selv og kunde ophæves paa den ekstraordinære Generalforsamling 1857.

Derimod formaaede de nordslesvigske Sparekasser ikke — skønt de formidlede baade Indskud og Udlaan — at skabe det Pengemarked, som Landsdelen saa stærkt havde Brug for. Nordslesvig var i kreditmæssig Henseende overladt til sig selv. København fandt det for vanskeligt at vurdere Pantessikkerheden og følte sig fremmed overfor Hertugdømmets særlige Retsregler. Hamborg holdt sig ogsaa tilbage, og Kieler Omslag,

Nordtysklands store Kreditcentrum for fast Ejendom, afslog at laane ud til Nordslesvig under Henvisning til, at Obligationerne her ikke udfærdigedes paa Tysk. Det var Straffen for Nis Lorenzens Aktion for dansk Retssprog, og man kan ikke se bort fra et nationalpolitisk Element i den tyske Uvenlighed overfor nordslesvigske Laansøgende. Det havde derfor været en socialt og nationalt nærliggende Opgave at tilvejebringe et nordslesvigsk Pengemarked.

Men medens Diskonto- og Laanekasser i disse Aar rejste sig trindt om i Kongeriget, strandede tilsvarende Bestræbelser i Nordslesvig paa den Hindring, at man her i Landsdelen manglede en Veksellov, som kunde gøre Vekslen til andet end en simpel Gældsfor skrivning. Haderslev maatte vente en Snes Aar endnu paa en Bank. Og da Sønderjyderne søgte at faa Adgang til de nys etablerede nørrejyske Kreditforeninger (tre af

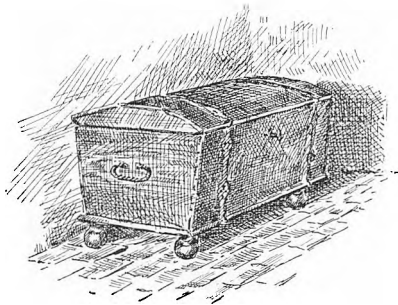
Sparekassens Stiftere, Heide, Laurids Skau og Juhl, Hjerndrup, sad for Resten i det Femmandsudvalg, der virkede for Sagen), blev de afvist. Først da Den vest- og sønderjydske Kreditforening oprettedes i 1860, blev Sønderjyderne imødekommet, men Retsreglernes Forskellighed medførte, at den praktiske Betydning blev ringe.

Nordslesvigerne var saaledes for Størstedelen henvist til privat Kredit og var saa meget mere ivrige efter at gemme Kontanter paa Kistebunden. Skulde man laane, skete det hos Naboer, Venner og Bekendte. De velhavende blandt dem fungerede nærmest som en Slags Udlaanskasser. Det kunde gaa galt, som dengang Hiort Lorenzens slesvig-holstenske Familie opsagde hans Laan og ødelagde hans Forretning som Hævn, fordi han havde talt Dansk i Stændersalen. Og Systemet svigtede under Pengenøden efter Verdenskrisen 1857, en Pungenød, som i Haderslev Amt var føleligt skærpet af 3—4 Kapitalisters Død, der bevirkede, at en Sum paa 3—400.000 Rigsdaler blev opsagt og trukket bort fra Egnen. Bønderne i Haderslev Amt havde dengang udpræget Forkærlighed for gældfrie Gaarde, men det hjalp dem ikke. Man kunde staa med en gældfri Gaard og dog mangle de nødvendigste Kontanter. Regeringen lod da stille 50.000 Rigsdaler til Raadighed for Amtmanden i Haderslev til Anbringelse som sikre Prioriteter, og andre 50.000 Rigsdaler og antydningvis mere blev stillet i Udsigt, hvis Amtsraadet paa Amtets Vegne vilde hæfte. Men Haderslev Amtsraad, der for Resten var Hertugdømmets eneste og uden Erfaring (oprettet 1858), turde ikke indlade sig paa det.

Og Sparekasserne. Om dem skrev „Dannevirke“ under Pengenøden beklagende, at Sparekasserne i Hertugdømmet aldrig

rigtig har blomstret som i Kongeriget og derfor ikke i væsentlig Grad har kunnet bidrage til at afhjælpe de Laansøgendes Trang (Dv. 21. Januar 1859). Aarsagen har maaske været den psykologiske, at Bønderne har syntes, at de knap kunde være bekendt at benytte sig af en Indretning, som udtrykkelig havde til Formaal at gavne Tyendet, til at sætte Penge paa Rente. Og nogen Tilbageholdenhed har der tilsyneladende ogsaa været med Hensyn til at laane Smaafolks Spareskillinger.

I saa Fald er det — i begge Henseender — blevet anderledes med Tiden.

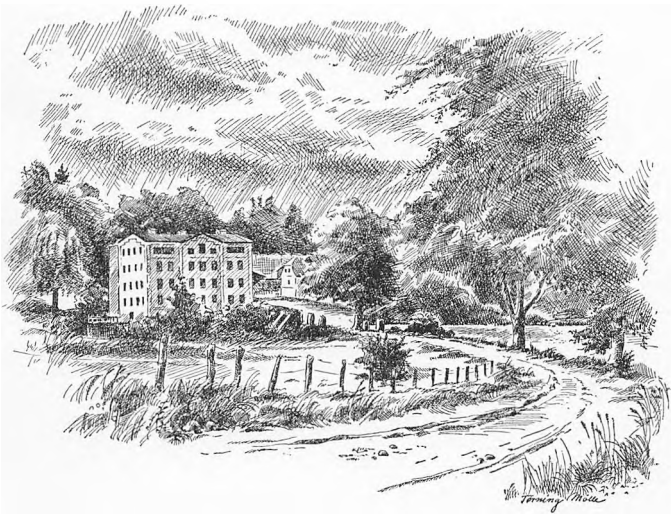

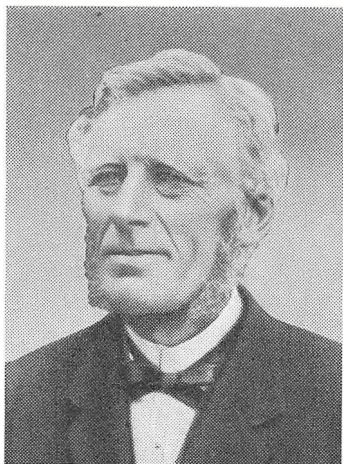
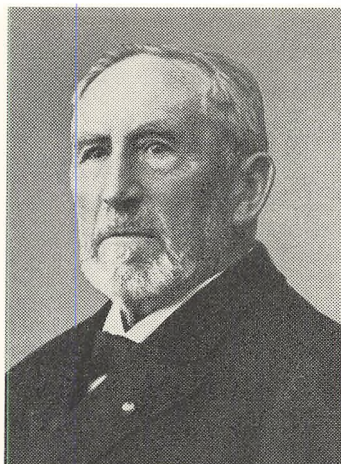

DEN DANSKE SPAREKASSE UNDER FREMMEHERREDØMMET

I Aarene mellem de to slesvigske Krige fik den danske Stat travlt med at indhente, hvad den nationalt havde forsømt i Sønderjylland. Danske Embedsmænd kom herved, og Lovgivningen blev ændret. Sprogstriden kom navnlig til at staa om de sprogligt blandede Omraader i Mellemslesvig. I Nordslesvig gik det lettere, hvad enten det drejede sig om en lille Ting som at erstatte Apenrade med Aabenraa i Poststempleet eller om store som at indføre dansk Sprog i Byernes Skoler. Laurids Skau gik til Kongen for at faa Haderslev lærde Skole gjort dansk, „den smukkeste Generobring i Slesvig“, og i „Du skønne Land med Dal og Bakker fagre“, en Sang, der blev skrevet til den store Landmandsforsamling i Haderslev 1859, kunde Skolens Konrektor, Edvard Lembcke, tolke sin Glæde over det skønne Land, der valgte Bejleren fra Nord fremfor ham fra Syden: „Den fagre Kampens Pris har Dansken vundet, og Bruden har sin rette Brudgom fundet.“ Men der var Skyer paa Himlen. Dog „før hun skal rives fra hans Side, end en Dyst tør vel Dansken ride, end en Dyst“.

Hurtigt trak Skyerne sammen. Den første Krig havde kun givet stakket Frist. Freden havde man faaet paa det slesvig-holstenske Vilkaar, at Slesvig ikke skulde blive knyttet nærmere til Danmark end Holsten blev. Der blev gjort en Række Forsøg paa at løse den forfatningsmæssige Knude og give en Helstatsforfatning, der kunde sammenspænde Monarkiets tre Led, men uden Held, og til Slut brød Regeringen den Helstatsramme, Danmark havde forpligtet sig til at bevare, og fik i 1863 vedtaget den saakaldte Novemberforfatning, Eiderforfatningen kunde den hedde, en Grundlov for Danmarks og Slesvigs Fællesanliggender, medens Holsten skulde have en selvstændig Stilling og en Særforfatning. Bismarck, der kort før var kommet til Magten, førte bevidst en Politik, der afskar Danmark fra Tilbagetog til Freden, og dermed var Krigen over os.

*J. P. Friis, Ejsbøl**N. P. Boysen, Tørring Mølle*

Efter det danske Nederlag blev Sønderjylland afstaaet til Prøjsen-Østrig, og Fremmedherredømmets tunge Aar begyndte. Danske Embedsmænd blev straks i stort Tal afløst af tyske. Ogsaa Herredsfoged Heide og Pastor Møller maatte fortrække og blev i Sparekassens Ledelse erstattet af nye Navne. Heide blev som Formand afløst af Jens Peter Friis, Ejsbøl, en af Haderslevegnens fremtrædende danske Landmænd og i mange Aar Formand for Haderslev Amts Landboforening.

I Sparekassens Formandsrække blev det dog N. P. Boysen, Tørring Mølle, der kom til at præge Perioden under tysk Styre. Han efterfulgte Friis i 1880 og varetog Formandshvervet til han døde i 1925 i en Alder af 88 Aar. I Boysens 45-Aars Formandstid mødte Sparekassen store Vanskeligheder, baade indre og ydre, men under hans Ledelse lykkedes det at føre det

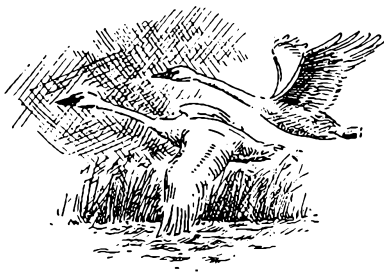
danske Pengeinstitut gennem Tidens Omskiftelser. Den gamle Møller og Storbonde var en myndig og markant Personlighed, der saa vidt muligt daglig gav Møde i Sparekassen. Da der engang var fuldt i Sparekassens Lokale af Indskydere, der vilde hæve deres Penge, fordi de troede dem i Fare, spurgte han barsk, hvad de vilde. Før skulde Tørning Mølle gaa ned, sagde han, end det skulde ske, at nogen led Tab ved at have Penge staaende i Sparekassen. En Mand med denne Indstilling var god at have i Spidsen.

Under Fremmedherredømmet 1864 til 1920 fik de danske Pengeinstitutter selvsagt en særlig Betydning som Rygstød for den danske Befolkning. Endnu i 1875 kunde det hænde, at det prøjsiske Landraadskontor placerede et større Beløb i Sparekassen for Haderslev Byes Omegn, men senere lagde de tyske Myndigheder bevidst an paa at drage saa megen Kapital som muligt til sig og at frugtbar gøre den danske Befolknings Penge til Tyskhedens Fremme i Sønderjylland. I 1899 havde Rege-
ringspræsidenten i en fortrolig Skrivelse til Landraaderne fremhævet, at alle private Sparekasser saa vidt muligt burde omdannes til offentlige, ogsaa af politiske Grunde. Men Danskerne var paa det rene med, at de tyske Myndigheder havde Appetit paa at faa de danske Sparekasser under deres Kontrol. Da en ny Lov, der skulde træde i Kraft 1. Januar 1900, vilde berøve de sønderjyske Sparekasser deres retslige Basis, fandt man paa den Udvej at omdanne Kasserne til Selskaber med begrænset Hæftelse. Paa den Maade lykkedes det at bevare 24 Sparekasser med over to Millioner Mark i Reserve paa frie danske Hænder. Efter Forandringen bar vor Sparekasse Navnet „Sparekassen for Haderslev Byes Omegn, Gesellschaft mit

beschränker Haftung“, men intet Pengeinstitut kunde være mere dansk end dette med det halvtyske Navn. „Den danske Sparekasse“ kaldte Boysen, Tørning Mølle, den altid i Mod-sætning til de Sparekasser i Byen, der stod under Myndighe-dernes Kontrol.

Da Anslaget mod de private Sparekasser slog fejl, oprettede Myndighederne i Aarhundredets Begyndelse Kreissparekasser, der fik Privilegium paa at modtage offentlige Midler og som kunde agitere med Amtets Garanti; gennem Net af Filialer sugede de Kapitalen til sig og blev i Løbet af faa Aar de do-minerende Pengeinstitutter i Nordslesvig.

Det bar ikke altid fremad for Sparekassen for Haderslev Byes Omegn. Der var tunge Aar iblandt. Kriser kunde hæm-me Væksten, den store Udvandring, der tappede Landsdelen for Kapital, ramte ogsaa Sparekassen. I 1875 fik Haderslev to Banker, men haardest følte dog Konkurrencen fra de offent-lige Sparekasser. Alligevel holdt den danske Sparekasse ud, og Tilbageslag blev afløst af ny Fremgang.

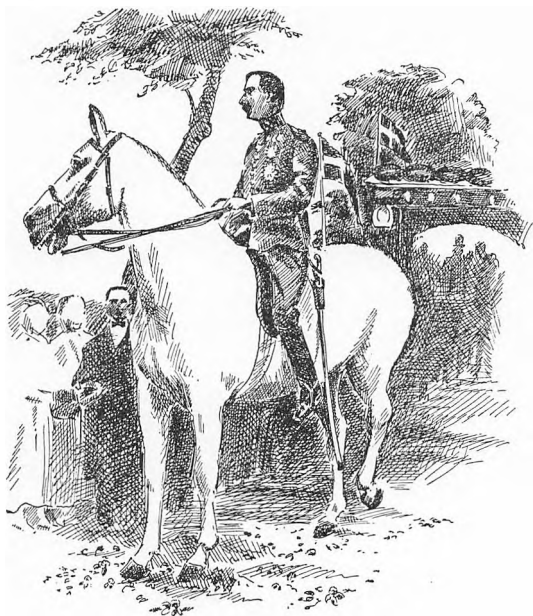
EFTER GENFORENINGEN

GENFORENINGSAARET 1920 danner det store Skel i Sønderjyllands nyere Historie. De tyske Soldater rømmede Afstemningsområdet i Januar, franske Tropper kom i Stedet, den 10. Februar gav det store danske Flertal i Nordslesvig, som bragte Landsdelen hjem, den 5. Maj kom de danske Soldater, den 15. Juni blev den officielle Genforeningsdag, den 10. Juli red Kongen over den gamle Grænse og holdt sit Indtog i Haderslev, og Dagen efter stævnede Tusinder sammen til den store Dybbølfest. Det var Festdag efter Festdag, Dannebrog vajede rødt og hvidt over denne Landsdel, der nu havde Krigens og Undertrykkelsens Aar bag sig. Fred, Frihed og dansk Tilværelse laa som en lysende Fremtid forude.

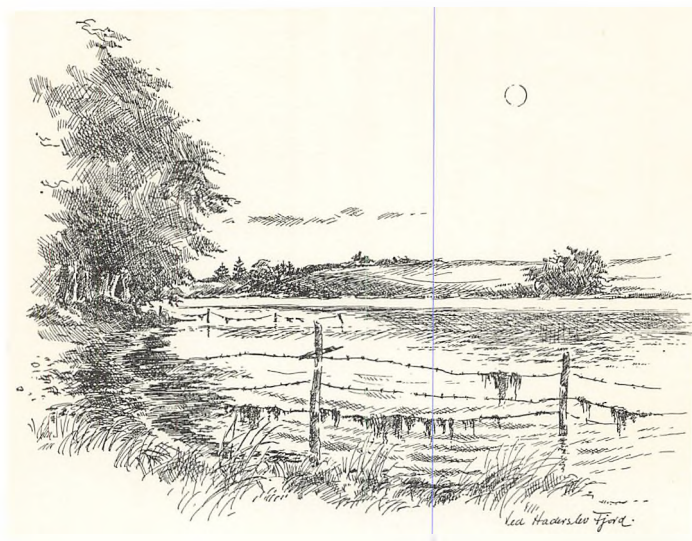
Men det skulde vise sig, da Hverdagen meldte sig efter Festaaet, at Byrden fra den tyske Tid ikke var saa let at vælte af. Et Erhvervsliv, der var udpint og forsømt som en Følge af den tyske Krigsførelses Krav, skulde omstille sig til nye Forhold. Kronelaan blev i betydelig Udstrækning optaget paa et ugunstigt Tidspunkt. Realkapitalen var for en stor Del blevet til kontante tyske Mark, der mistede deres Værdi.

Fra 1914 til 1920 var Indskudene i de nordslesvigske Sparekasser og Banker steget fra ca. 140 Millioner Mark til en halv Milliard, en kolossal Kapitalindsats, der smuldrede hen til intet, da Marken faldt. Efter Genforeningen maatte Sparekasserne begynde saa at sige paa bar Bund. Til Kroneudvalget, der blev nedsat for at mildne Overgangen, henvendte Sparekasserne sig med Ønske om at faa et større fast Kronelaan, men blev afvist, fordi „en Sparekasse skal opsamle Indlaan og udlaane dem enten i faste Prioriteter eller ved Køb af Kreditforeningsobligationer, men den skal ikke selv laane Penge for at laane dem ud“. Da Sparekasserne paa Grund af Kapitalmangel var afskaaret fra at faa deres naturlige Andel i den almindelige Nyprioritering af Ejendommene i Sønderjylland, tilfaldt denne Opgave stort set Kreditforeningerne. Bankerne blev behandlet med større Imødekommenhed af Kroneudvalget og kom i det hele taget hurtigere i den gamle Gænge. Medens Sparekasserne i Nordslesvig i 1914 laa langt foran Bankerne med en Indlaansmasse paa 88 Millioner Mark overfor 48 Millioner, var Forholdet ti Aar efter det omvendte: I 1924 raadede Sparekasserne kun over 30 Millioner Kroner, Bankerne over 58. Først i 1936 havde Sparekasserne indhentet Bankerne, idet begge laa paa 55 Millioner Kroner. Tabet af Markkapitalen har ogsaa været med til at give de sønderjyske Sparekasser deres særlige Præg; de har gennemgaaende ikke saa mange Førsteprioriteter, men forholdsvis flere korte Udlaan mod Kaution og anden Sikkerhed end Sparekasserne nordpaa.

Paa denne Baggrund har Sparekassen for Haderslev Byes Omegn klaret sig godt. Ogsaa den maatte dog begynde næsten

forfra. I 1914 havde den en samlet Indskudskapital paa 4,1 Million Mark, i Aarene 1914—20 modtog den 9 Millioner Mark, og i de følgende Aar blev der indskudt yderligere 5,2 Millioner Mark. Markkapitalen forsvandt, men Bestyrelsen reddede en Reserve paa en kvart Million Kroner, som den i danske Værdipapirer havde deponeret Nord for Grænsen i 1917. Og det var en meget stor Hjælp, at Danmark gav 60 Millioner Kroner i Valutaerstatning til Nordslesvigere, der havde mistet deres Markformuer. Heraf gik 2,6 Millioner Kroner ind i Sparekassen for Haderslev Byes Omegn. Selv om den ene Million straks blev hævet igen, var der dog gjort en Be-

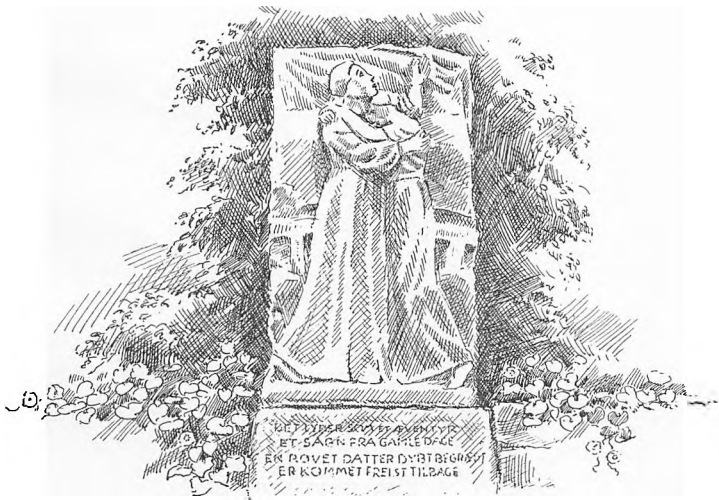

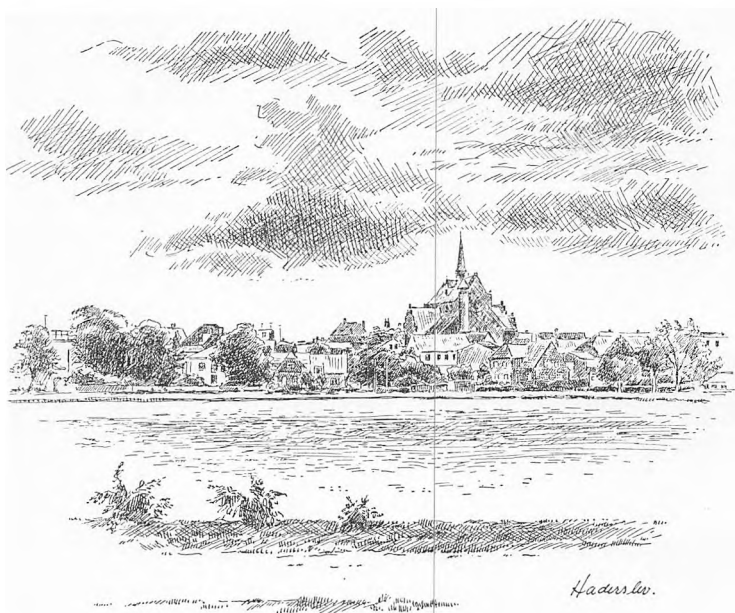
gyndelse, og Aar for Aar voksede Kronekapitalen. De samlede Indskud udgjorde i 1921 1,6 Millioner Kroner. I 1923 var de 3 Millioner passeret, 4, 5 og 6 Millioner meldtes rundet i henholdsvis 1927, 1929 og 1931. Indskudene kulminerede i denne første Fremgangsperiode med 6,2 Millioner i 1931, et Tal, der ikke naedes paany før i 1939.

Fremgangen havde altsaa trodset Deflationen og Tyvernes Kriseaar, der politisk udløste Fænomener som Cornelius Petersens Selvstyrebevægelse og Lei-Bevægelsen, paa Jordkampens Omraade fremkaldte Oprettelsen af Kreditanstalt Vogelgesang og Genoprettelsen af Landeværnet samt gav Anledning til, at Staten hjalp Sparekasserne til 9 Millioner Kroner, der fordeltes som Realkreditlaan. Da der hertil krævedes Selvskyldnerkau-

tion, oprettede Staten endvidere i 1927 Sønderjysk Hypoteklaanefond, hvor Landbrugerne kunde laane uden Kaution og uden Kurstab. Endelig tilførte Staten Laanekassen for Sønderjylland nye Virkemidler, saa det med en samlet Kapitalindsats paa 37 Millioner Kroner lykkedes den danske Stat at sanere Gældsforholdene i Sønderjylland, saaledes at de største Vanskeligheder syntes overstaet.

Efter et Par Aars Pause satte imidlertid en ny Krise ind, en Verdenskrise, der 1931 ogsaa ramte Danmark og ikke mindst det sønderjyske Erhvervsliv, som endnu ikke havde vundet den økonomiske Modstandskraft, man havde i det øvrige Land. Derfor blev der udover den almindelige Kriselovgivning, der gjaldt Danmark som Helhed, fra 1934 gennemført en Rentelettelse specielt for sønderjyske Laantagere, som har kostet

Staten over 15 Millioner Kroner. Endvidere blev der gjort en særlig Indsats herved med Hensyn til Udstykning og Jordfordeling.

Heller ikke i Trediverne undgik man dog kriseprægede Bevægelser. LS, der var oprettet 1930, fik stærk Tilslutning i Sønderjylland. Det samme kom til at gælde Bevægelsens politiske Udløber, Bondepartiet, og danske og tyske Nazister søgte at fiske i rørt Vand. Men efterhaanden forbedredes Forholdene, og Folketingsvalget i 1939, der trods uhyre tysk-nazistisk Pres dog ikke gav Tyskerne mere end 15,9 % af Stemmerne, fastslog, hvad Besættelsestiden yderligere stadfæstede, at det

nationale Arbejde, der blev paabegyndt 100 Aar før, havde baaret Frugt, og at Nord-slesvig nu laa fast i dansk Haand.

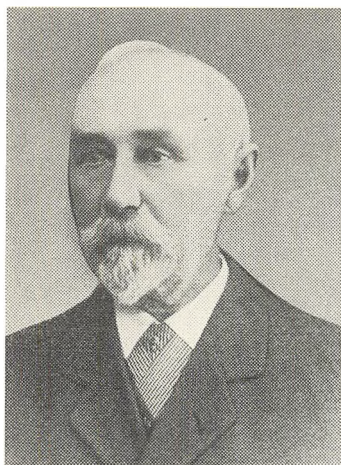
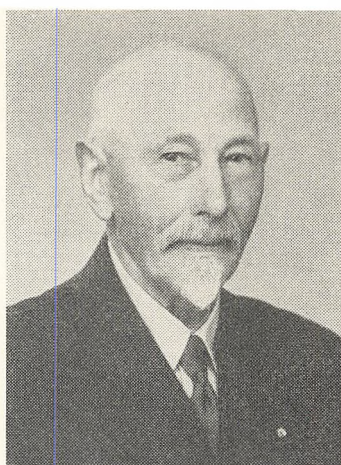
Medens Befolkningen i Tyvernes og Tredivernes Krisearaar led under Pengemangel, saa Sparekassen maatte anstrenge sin Likviditet for at opfylde Ønskerne bedst muligt, kom Tiden under og efter Besættelsen til at ligne den første Verdenskrig derved, at der blev Overflod af Penge,

ledige Penge, som man ikke kunde faa anbragt. Medens Udlaanet tidligere laa omtrent paa Højde med Sparernes Tilgodehavende, var det i 1947 langt bagefter, kun 4,7 Millioner imod 13 Millioner. Men da var Vendepunktet ogsaa nær, og nu i 1956 er Sparernes Tilgodehavende pr. 1. April 20,5 Millioner, medens Udlaanet er naaet op paa 15,9 Millioner, og Fondsbeholdningen ligger paa 4,3 Millioner Kroner.

Bortset fra Aarene 1932 til 1934, da der var en Tilbagegang i Indlaansmassen, har der været en uafbrudt Fremgang i Indlaansmidler fra Genforeningen til i Dag. Ogsaa i Antallet af Sparekonti har der været stærk Vækst: 2380 i 1921, 7591 i 1931, 11.064 i 1941 og 15.273 i 1951. I Aar er Tallet oppe paa 17.376. Baade Antal Konti, Indlaansbeløbets Størrelse, Udlaanet og Fordelingen paa de forskellige Erhvervsgrupper, som der

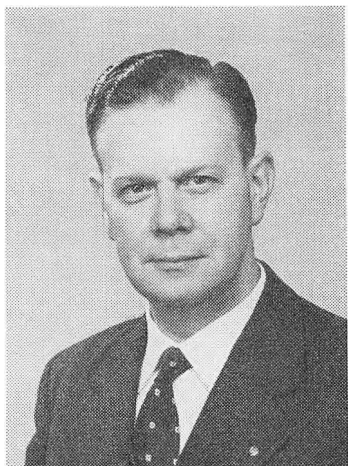
Direktør P. Grau

*Simon From, Bygveraa**Jes From, Rørkjær*

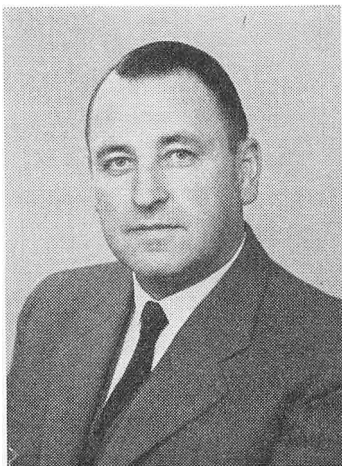
er redegjort for Side 66—71, viser, at Sparekassen for Haderslev Byes Omegn virker paa et bredt Grundlag.

Især i Tiden efter den sidste Verdenskrig har Udviklingen medført, at visse Sparemaal og specielle Laanebehov har faaet en øget Interesse baade privatøkonomisk og samfundsøkonomisk set. Sparekassen for Haderslev Byes Omegn har søgt at tilpasse sit Arbejde til de nye Krav, og dette har givet sig en Række praktiske Udslag.

Skoleopsparingen, som foregaar i nært Samarbejde mellem Sparekassen og mange Skoler i By og Opland, er blevet moderniseret og drives nu med Mulighed for Formalsopsparing, der pædagogisk set er mere tilfredsstillende end den gamle Form, fordi den giver Børnene Lejlighed til med kortere Mellemlum at se et Resultat af deres Opsparing, at faa den Sejr, som det

Direktor Banke Jørgensen

Direktor Bækager Pedersen

er at naa et Sparemaal og kunne faa et Ønske opfyldt. Ogsaa gennem Udlaan af Sparebøsser i stort Tal søger Sparekassen at virke med til hos Børn at fremme en forstandig Omgang med Penge.

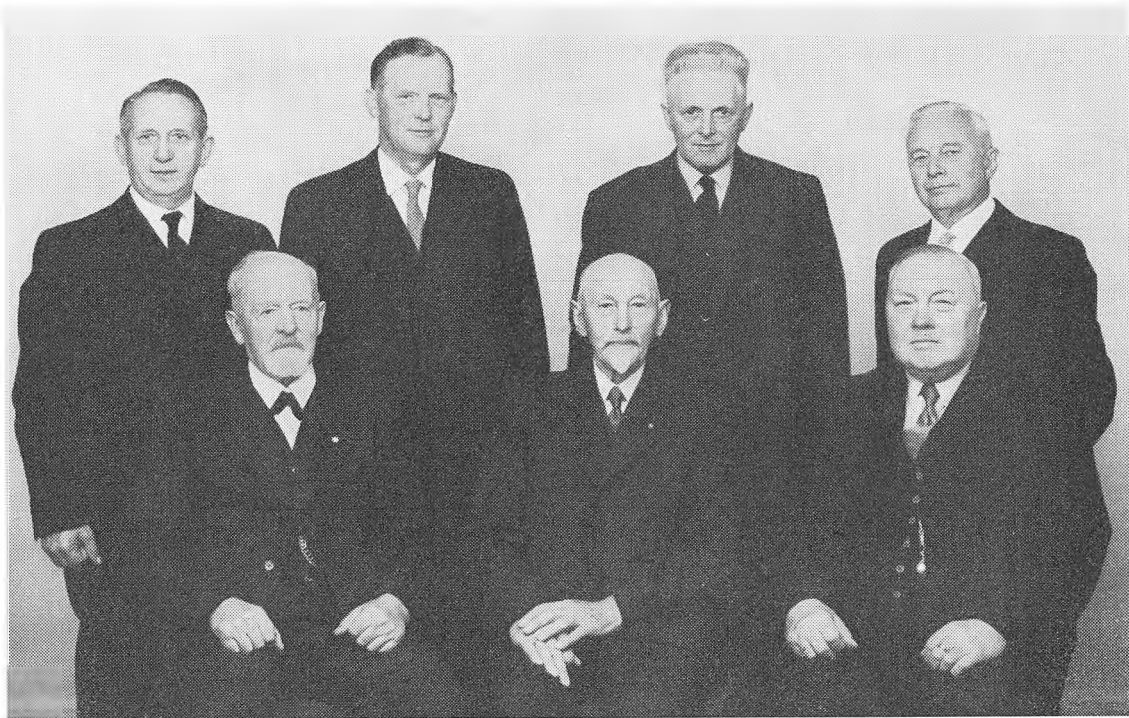
Ungdomsopsparingen har i Dag en særlig Betydning, fordi de unge har en forholdsvis stor Spareevne, og fordi der økonomisk stilles større Krav end tidligere til dem, der skal sætte Bo eller etablere sig. Sparekassens Bosættelseslaan giver de unge en Række Fordele og hjælper dem til at kunne handle frit og undgaa Afbetalingskøb, og Sparekassens billige Etableringslaan er som et Led i den samlede Finansiering af egen Bedrift en virkelig Hjælp i de første økonomisk ofte vanskelige Aar for de unge selvstændige. De unge, der gennem en regelmæssig Opsparing har vist Evne og Vilje til at komme i Vej, kan

gennem disse Laan faa en økonomisk god Start, takket være Sparekassens Hjælp til Selvhjælp.

Gennem nye Muligheder for at kombinere en Opsparing i Sparekassen til Børns Uddannelse eller til Alderdommen med en hensigtsmæssig Forsikringsform er der skabt Udvej for, at en Sparer kan sikre sine Børn eller sin Ægtefælle, at Sparemaalet naas, selv om Spareren skulde afgaa ved Døden paa et eller andet Tidspunkt i Opsparingsperioden.

Disse og andre lignende Bestræbelser for ad særlige Veje at fremme Opsparingen og paa speciel Maade imødekomme presserende Laanebehov er delvis af nyere Dato. Men lige saa gammel som selve Sparekassen er Bestemmelsen om, at en Del af Overskudet skal uddeles til gode Formaal eller, for at citere Formuleringen fra 1856, anvendes „til Understøttelse af vel-

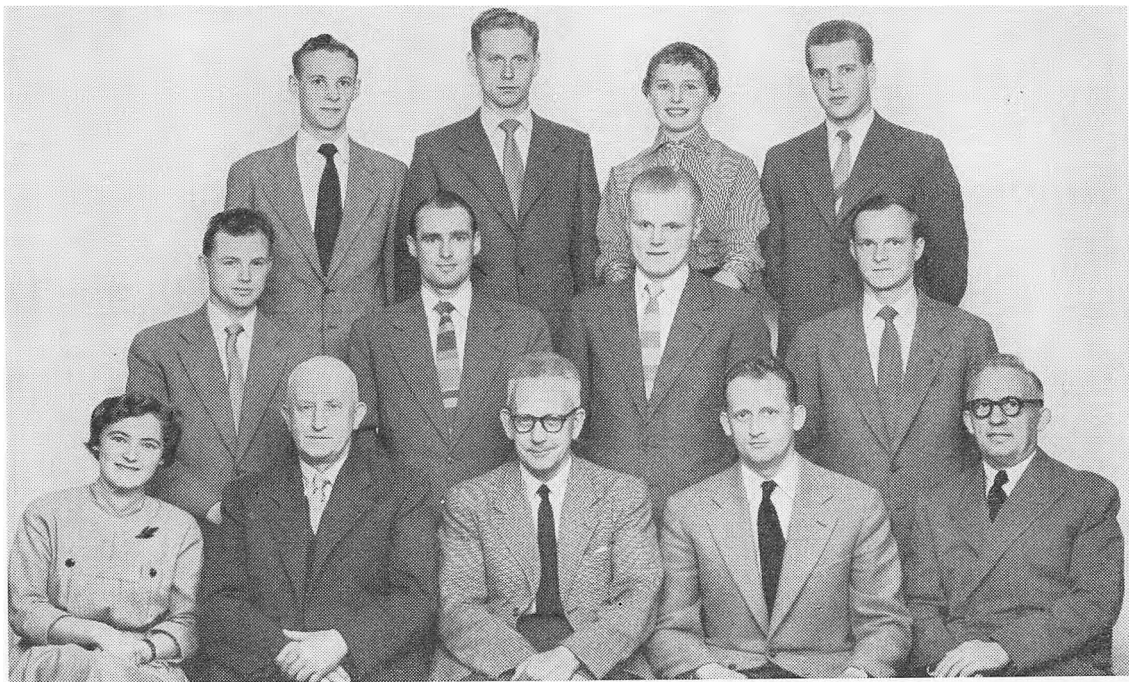
SPAREKASSENS TILSYNSRAAD

Siddende fra venstre: Rentier Martin Wiuff, Sillerup, Formanden, Rentier Jes From, Rørkjær, Rentier Enevold Jacobsen, Øsby
Staaende fra venstre: Bageribestyrer O. G. Jensen, Haderslev, Konsulent Fr. Nielsen, Ladegaard,
Gaardejer, Sognefoged Marius Iversen, Nustrupgaard, Grosserer Johan Petersen, Haderslev

dædige eller gavnlige Øjemed, især saadanne som kunne være til Nytte for Haderslev Amt og navnlig sammes mindre formuende Beboere“. Baade Byen og Amtet har nydt Gavn af denne Bestemmelse. Siden Genforeningen er der paa denne Konto uddelt ca. 100.000 Kr. til en lang Række Formaal.

Det maa i denne Forbindelse erindres, at Sparekassen ligesom alle andre Sparekasser er en selvejende Institution, der direkte og indirekte har socialt Sigte. Ingen Ejere skal have Del i Overskudet; det henlægges til Reservefonds eller uddeles til almenyttige eller velgørende Formaal. Det er ikke Sparekassens Opgave at indtjene det størst mulige Overskud, men at yde høj Rente for Indlaan og samtidig holde den mindst mulige Udlaansrente, kort sagt at holde Rentemarginalen paa et lavt Niveau, en social Opgave af største Vigtighed og gennem 100 Aar stadig en rød Traad i Sparekassens Virke.

I naturlig Overensstemmelse med Sparekassens Vækst og Pengeinstitutternes almindelige Udvikling er det daglige Arbejde i stadig større Udstrækning gaaet fra Formand og Bestyrelse over til Direktion og Funktionærer. Oprindeligt bestod Personalet af en Bogholder. Fra Midten af Halvfjerdserne havde man ogsaa en Kasserer. Paa Billedet fra Sparekassens 50-Aarsjubilæum spænder Personalet endnu kun over tre. I Dag bestaar det af ialt 16 Funktionærer, skønt fuldt mekaniserede Hjælpemidler, der letter Arbejdet, er taget i Brug. Peter Grau, der blev knyttet til Sparekassen i 1919, blev dens første Direktør og forestod Omstillingen til danske Forhold. I 1949 traadte han tilbage efter 30 Aars fortjenstfuld Indsats, hilst med Anerkendelse fra alle Sider, og blev afløst af de to nuværende Direktører, P. Banke Jørgensen og H. Bækager Pedersen. Spare-

SPAREKASSENS PERSONALE

Siddende fra venstre: Assistent Helga Hach, Revisor C. C. Christensen, Kasserer E. Brøgger-Petersen, Fuldmægtig C. A. List, Bud J. Brandt
Staaende (Midten) fra venstre: Assistent Hans Thygesen, Assistent G. Reese Petersen, Elev Erik B. Hamann, Assistent Niels Jørgensen
Staaende (bagest) fra venstre: Elev Niels Hansen, Assistent Erik Lauritzen, Elev Karen Margrethe Hansen, Assistent Svend Autzen

kassens Formand, Rentier Jes From, Rørkjær, har varetaget sit Hverv i 30 Aar. Han tiltraadte i 1926, da Gaardejer Simon From, Bygvraa, som Aaret forud havde efterfulgt Boysen, Tørring Mølle, trak sig tilbage paa Grund af Sygdom. I alt har der saaledes været fem Formænd i 100 Aar.

Sparekassens Formand, dens Bestyrelse, Direktion og Personale, Garanterne og Kundekreds kan se tilbage paa Udviklingen med Tilfredshed. Af den lille beskedne Begyndelse for 100 Aar siden, da nogle filantropisk indstillede Mænd samledes to Gange om Maaneden for at tage imod Sparepenge fra Tyende og andre Smaaafolk, er der vokset et stort og velfunderet Pengeinstitut, der har virket i Landsdelens Tjeneste og været Byen og dens Omegn til Gavn i et Omfang, som uden Tvivl langt overgaar, hvad Stifterne forestillede sig, da de den 20. Oktober 1856 samledes med Kautionisterne for at faa deres Planer om en Sparekasse gjort til en Realitet.

Haderslev Fjord med Nygaard Skov.

SPAREKASSENS BESTYRELSES- OG TILSYNSRAADSMEDLEMMER

<i>Alexander Heide</i> , Kancelliraad og Herredsfoged, Haderslev	1856—1865
<i>C. D. Møller</i> , R., Sognepræst, Stænderdeputeret, Vonsbæk	1856—1865
<i>Hans Nissen</i> , Gaardejer, Sandemand, Hammelev	1856—1857
<i>Nis Lorenzen</i> , Dbm., Gaardejer, Stænderdeputeret, Lilholt	1856—1859
<i>Laurids Skau</i> , R., Amtsforvalter, Gaardejer, Stænderdeputeret, Haderslev	1856—1864
<i>Christen Hansen Juhl</i> , Kammerraad, Gaardejer, Hjerndrup	1856—1873

<i>Andr. J. Bergsted</i> , Købmand, Haderslev	1856—1859
<i>C. H. Østergaard</i> , Sognefoged, Vonsbæk	1856—1883
<i>J. P. Friis</i> , Gaardejer, Ejsbøl	1859—1889
<i>A. Juhl</i> , Gaardejer, Kjelstrup	1859—1878
<i>K. Windfeld</i> , Gaardejer, Østergaards Mølle	1864—1900
<i>J. Jensen</i> , Gaardejer, Sod	1865—1898
<i>H. Dahl</i> , Gaardejer, Taarning	1865—1882
<i>N. P. Boysen</i> , R., Møllejer, Tørning Mølle	1873—1925
<i>Chr. Wildfang</i> , Gaardejer, Bæk	1878—1897
<i>St. Ahrenkiel</i> , Gaardejer, Kabdrup	1882—1911
<i>W. Neuhaus</i> , Købmand, Haderslev	1883—1899
<i>Simon From</i> , Gaardejer, Fjelstrup	1889—1926
<i>J. Fuglsang</i> , R., Gaardejer, Mariegaard, Haderslev	1897—1931
<i>J. Erichsen</i> , Gaardejer, Sverdrup	1898—1910
<i>P. Bløcher</i> , Garvermester, Haderslev	1899—1922
<i>Jep Autzen</i> , Gaardejer, Djernæs	1900—1904
<i>Bertel Thede</i> , Gaardejer, Hyrupdal	1904—1933
<i>Chr. Have</i> , Gaardejer, Sverdrup	1910—1933
<i>Chr. Lauritzen</i> , Gaardejer, Sognefoged, Bramdrup	1911—1925
<i>Jes From</i> , R., Rentier, Rørkjær	1922—
<i>Martin Wiuff</i> , R., Rentier, Sillerup	1925—
<i>Hans Kjer</i> , R., Gaardejer, Hyrup	1925—1948
<i>P. Fuglsang</i> , R., Gaardejer, Maugstrup	1926—1950
<i>Hans Peter Lei</i> , Gaardejer, Aastrup	1932—1939
<i>Valdemar Christensen</i> , Installatør, Haderslev ..	1934—1950
<i>Iver Scherrebeck</i> , R., Gaardejer, Sognefoged, Sdr. Vilstrup	1934—1950
<i>Jørgen Møller</i> , Landstingsmand, Haderslev	1938—1949
<i>Enevold B. Jacobsen</i> , Rentier, Øsby	1948—

<i>Oluf G. Jensen</i> , Bageribestyrer, Haderslev	1949—
<i>Marius Iversen</i> , Gaardejer, Sognefoged, Nustrup .	1950—
<i>Fr. Nielsen</i> , Landbrugskonsulent, Ladegaard	1950—
<i>Johan Petersen</i> , Grosserer, Haderslev	1951—

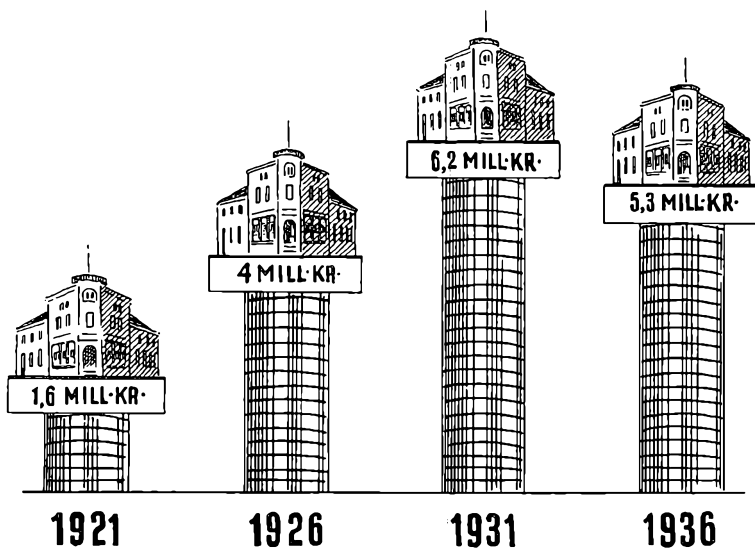
SPAREKASSENS REVISORER

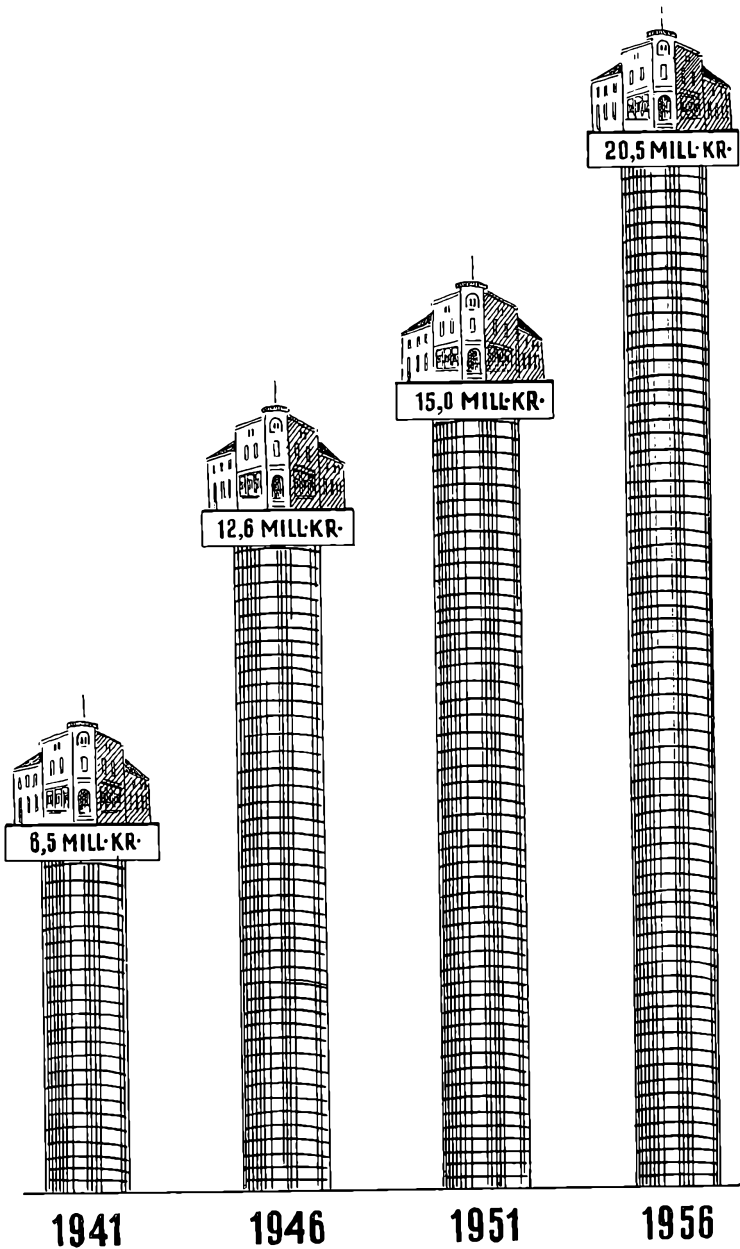
<i>C. J. Ørum</i> , Købmand, Haderslev	1900—1916
<i>Anton Petersen</i> , Købmand, Haderslev	1900—1930
<i>Johs. Bramsen</i> , Rentier, Fjelstrup	1917—1931
<i>Oluf Olsen</i> , statsaut. Revisor, Haderslev	1926—1944
<i>Johan J. From</i> , Rentier, Fjelstrup	1931—1944
<i>Johan Petersen</i> , Grosserer, Haderslev	1944—1951
<i>Haderslev Revisions A/S</i> , Haderslev	1944—
<i>Herman Ogesen</i> , Direktør, Haderslev	1951—

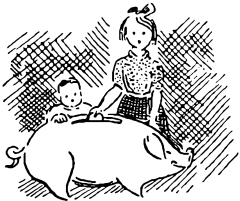
TAL FRA SPAREKASSEN

SPAREKASSENS INDLAAN SIDEN GENFORENINGEN

INDLAAN (Kontoantal og Beløb) fra forskellige Erhverv 1. April 1956.

2674 BØRN
463.929 KR.

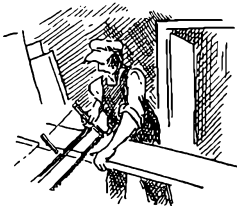
2438 MEDHJÆLPERE M-V
2571.375 KR.

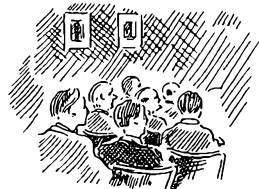
1018 ARBEJDERE
779.377 KR.

2606 SELVST-LANDM-
3876.364 KR.

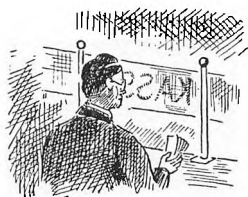
1711 HAANDVÆRKERE
1759.925 KR.

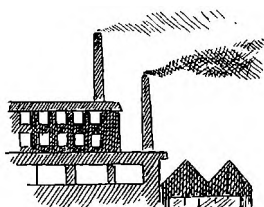
444 FORENINGER M-V
810.670 KR.

731 HANDELNDE
906.715 KR.

1846 FUNKTIONÆRER M-V
1906.375 KR.

44 VIRKSOMHEDER
403.614 KR.

960 PENSIONISTER M-V
1503.519 KR.

72 OFF-VIRKSOMHEDER
1770.610 KR.

2832 - ØVRIGE
3767.418 KR.

UDLAAN (Kontoantal og Beløb) til forskellige Erhverv 1. April 1956.

26 MEDHJÆLPERE M-V.
112.185 KR.

114 ARBEJDERE
469.845 KR.

625 SELVST-LANDMÆND
5083.042 KR.

258 HAANDVÆRKERE
1624.834 KR.

86 FORENINGER · ANDELSSENER-V
1095.983 KR.

173 HANDLENDE
1420.334 KR.

178 FUNKTIONÆRER M.V.

938.481 KR.

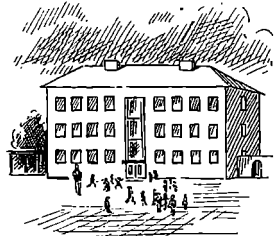
39 VIRKSOMHEDER

508.528 KR.

38 PENSIONISTER · RENTIERER M.V.

208.399 KR.

66 KOMMUNER O.L.

2664.909 KR.

260 - ØVRIGE

1784.149 KR.

